Humanities Sciences
ISSN: 1308 7320 (NWSAHS)
ID: 2020.15.3.4C0237

Status : Research Article
Received: 25.05.2020
Accepted: 23.07.2020

İlke Ciritci
İstanbul Gelişim University, ilkeciritci@gmail.com, İstanbul-Turkey

DOI	http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2020.15.3.4C0237
ORCID ID	0000-0002-1492-0727
CORRESPONDING AUTHOR	İlke Ciritci

MİMARLIK EĞİTİMİNDE ERİŞİLEBİLİRLİK: AKTİF ÖĞRENME SÜRECİ DENEYİMİ

ÖZ

Mekânın herkes tarafından kullanılabilir olması için mekânda kullanılan sabit ve hareketli mobilyaların fiziksel boyutlarının iyi tasarlanmış olması, mekânın bulunduğu yapının ulaşılabilirliği ve engelsiz erişime olanak tanıması ve belki de en önemlisi o yapının bulunduğu çevre içerisinde erişebilir, ulaşılabilir olmasıdır. Mimarlık eğitiminde önemli bir eğitim olan erişilebilirlik/herkes için mimarlık, dersi yalnızca özel gereksinimli bireyler için değil aynı zamanda toplumda yaşayan her bireyin kentin tüm olanaklarından faydalanmasını kolaylaştırıcı çözümlerin tartışıldığı bir derstir. Ancak erişilebilirlik standartları, kendi içerisinde ayrıştırıcı rol da oynayabilen bazı kodlar içermektedir. Erişilebilirliği sadece engelli bireylerin binaya ya da mekâna erişilebilirliği için yapılacak bir giriş tasarımına indirgeyen yaklaşımlar, toplum içindeki engelli bireyleri diğerlerinden ayırarak yalnızlaştırmaktadır. Çalışma İstanbul Gelişim Üniversitesi'nde açılan seçmeli ders olan Erişilebilirlik dersi kapsamında öğrencilerin öğrenim çıktılarına farklı bir öneri getirmektedir. Öğrencilere standartların kazandırılması amaçlanan derse, yeni bir hedef olarak bu süreci deneyimlemek, sorunları tespit edip çözüm önerileri getirmek ve bunun da ötesinde deneyimledikleri sorun ve çözüm önerilerini yetkili idari makamlarla paylaşarak etkileşim düzeyini arttırmak deneyimlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Erişilebilirlik, Herkes için Tasarım, Özel Gereksinimli Bireyler, Mimari Tasarım ve Açık Mekan, Öğrenme süreci, Mimari Mekan

ACCESSIBILITY IN ARCHITECTURAL EDUCATION: ACTIVE LEARNING PROCESS EXPERIENCE

ABSTRACT

In order for the space to be available to everyone, the physical dimensions of the fixed and movable furniture used in the space are well-designed, the accessibility of the building where the space is located, and it enables access without obstructions, and perhaps the most important is that it can be accessed and accessible within the environment in which it is located. The 'accessibility/architecture for everyone' course, which is an important education in architectural education, is a course that discusses solutions that facilitate the benefit all the opportunities of the city, of not only individuals with special needs but also all the citizens. However, accessibility standards contain some codes that play a distinctive role. Approaches that reduce accessibility only to an entrance design built for the accessibility of the disabled or the building to the building or space, isolate disabled individuals in the society from the others. The study brings a different suggestion to students' learning outcomes within the scope of the Accessibility course, which is an elective course at Istanbul Gelişim University. The course, which aims to provide the students with standards, has been experienced as a new goal to experience this process, to identify problems and to offer solutions, and to increase the level of interaction by sharing the problems and solutions they have experienced with the competent administrative authorities.

Keywords: Accessibility, Architecture for Everyone, Individuals with Special Needs, Architectural Design and Open Space, Learning Process, Architectural space

How to Cite:
Ciritci, İ., (2020). Mimarlık Eğitiminde Erişilebilirlik: Aktif Öğrenme Süreci Deneyimi, Humanities Sciences (NWSAHS), 15(3):81-95, DOI: 10.12739/NWSA.2020.15.3.4C0237.

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Mimarlık eğitimi tasarım ile başlar. Mekânın herkes tarafından kullanılabilir olması için, mekânda kullanılan sabit ve hareketli mobilyaların fiziksel boyutlarının iyi tasarlanmış olması, mekânın bulunduğu yapının ulaşılabilirliği ve engelsiz erişime olanak tanıması ve o yapının bulunduğu çevre içerisinde erişilebilir, ulaşılabilir olmasıdır. Yapının, kentte yaşayan herkes tarafından ulaşılamıyor olması durumunda, yapının kendi içerisinde erişilebilir olmasının bir önemi kalmamaktadır. Mekâna eklenen, özel gereksinime sahip bireyler için tasarlanan bazı öğeler yalnızca mekânı erişilebilir kılmaktadır. Bu bağlamda bu mekanların, toplumda var olan tüm kullanıcı profilleri için erişilebilir olması hedeflendiğinde, yer aldıkları yapıların bizatihi kendilerinin, kentin tasarım süreciyle birlikte, bütünleşik olarak ve çözüm odaklı ele alınması gerekmektedir. Günümüz mimarlık pratiğinde tasarım problemleri çerçevesinde erişilebilirlik büyük önem taşımaktadır. Mimarlık eğitimi müfredatlarına ancak 2000'lerin ilk 10 yılının sonlarına doğru girmeye başlayan mimarlıkta erişilebilir dersi, öğrencilere mimarlığın evrensel tasarım ilkelerini kavrama ve kazanılan farkındalık ile tasarım derslerinde erişilebilirlik ilkelerini, pratiğe dönüştürebilme fırsatı vermektedir.

İstanbul Gelişim Üniversitesi Mimarlık bölümü öğrencilerinin 'Mimarlıkta Erişilebilirlik' seçmeli dersi kapsamında, derste edindikleri bilgiler çerçevesinde araştırmaları istenen 2 saha çalışması olmuştur. İlk çalışma yakın çevrelerinin erişilebilirliğinin analizi, ikinci çalışma ise İstanbul Beyoğlu ilçesinde İstiklal Caddesi üzerinde bulunan pasajların erişilebilirliğinin analizleridir. Pasajlar ve geçitler özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra hem mimari hem de ticari anlamda Beyoğlu'nun vazgeçilmez elemanları olmuşlardır. Beyoğlu'nun kimliğini ortaya çıkaran pasajlar, alt katlarında daha çok ticari mallar satılan ve üst katlarının konut ya da ticari olarak kullanıldığı kagir yapılardır. Bölgenin sosyolojik değişimi ile birlikte el değiştiren dükkanlar günümüzde ticari özelliğini korumaktadır ancak içerisinde bulunan dükkanların büyük kısmının mekânsal olarak değişime uğraması ile birlikte mekanlar özgünlüğünü kaybetmiş durumdadır. Öğrenciler pasajların erişilebilirliğini deneyimlemişler ve deneyimlerinden elde ettikleri sonuçları sınıfta paylaşmışlardır. Tespit edilen sorunlar çerçevesinde mekânların herkes tarafından kullanımına yönelik çözüm önerilerinde bulunmuşlardır.

'Erişilebilirlik' dersi kapsamında özellikle 2 öğrenim çıktısı hedeflenmiştir. Bu hedeflerin ilki öğrencilerin erişilebilirliğe dair gerekli mimari standartlarını, bunun yanında fiziksel, mekânsal ve sosyal etkilerini öğrenmeleridir. İkincisi ise bu bilgiyi yapılı çevrede deneyimleyerek öğrenmeleri ve tespit ettikleri problemlere yönelik çözüm önerileri getirmeleridir. Ayrıca ek olarak öğrencilerin yakın çevrelerinde yaşadıkları deneyimleri ve yaptıkları tespitleri, ilgili birimlerle iletişime geçerek kenti veya kurumları yönetenler ile deneyimlerini paylaşarak, aktif katılım sağlamalarıdır. Mimarlık okullarında son yıllarda önemi vurgulanan ve müfredata giren 'Erişilebilirlik' dersi, teorik derslerin sınıfta verilmesinin ardından sahada sorunların tespiti ile aktif öğrenme süreci teşvik edilmiş ve bu süreçte deneyimlenen bilgiler, bu çalışma içerisinde paylaşılmıştır.

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Yapılı çevrede erişilebilirlik ve evrensel tasarım ile ilgili çeşitli araştırmalar ve çalışmalar yapılmıştır. Hala şehirlerimizin yeterince erişilebilir olmadığından ve bu durumun da kentlinin hayatını doğrudan etkilediğini bildiren Perez-Delhoyo ve arkadaşları

[7] şehirlerdeki erişilebilirliğin analizlerini ölçmede kullanılan teknolojiyi inceledikleri çalışmalarında, Information and Communication Technology'nin (ICT) aktivitelerini paylaşarak konunun benzer yenilikçi yaklaşımlarla ele alınmasının önemine değinmektedirler [7]. ICT erişilebilirlik konusuna, karşılaşılabilecek değişik problemleri yöneterek kentsel erişilebilirliğe farkındalık yaratma konusunda bilgi teknolojisi ağı ile katkıda bulunan bir kuruluştur. Aynı zamanda kentsel hareketliliği iyileştirmek ve yaşanabilir kentlerin tasarlanması konusunda yardımcı olmaktadır. Birleşmiş Milletler esaslarına göre şehirler kendi erişilebilirlik programlarını ve vatandaşlar arasında eşitliği sağlama konusunda kendi sorumluluklarını alırlar. Bu yaklaşıma göre Avrupa Engelli stratejisi 2010-2020, Avrupa 2020 stratejileri çerçevesinde bilgiyi arttırma, inovasyonu entegrasyon ve eşitlik konularına odaklanarak akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyümeyi başarma konularını gerçekleştirmek üzere geliştirilmektedir.

Özel gereksinimli bireyler için yapılmış pek çok çalışma bulmak mümkündür. Ancak, bu çalışmaların çok azı toplu taşıma terminalleri gibi belirli alanlara yoğunlaşmıştır. Toplu taşıma, bir kentte bağlantı görevi görür ve o kentte yaşayan dezavantajlı gruplar da dahil, herkes tarafından erişilebilir olması önemlidir. Soltani ve arkadaşlarının [8] yapmış olduğu açık çevreye yönelik olan ve toplu taşıma terminallerindeki engellilerin erişilebilirliğini keşfetmeye yönelik çalışmalarının amacı, özellikle ulaşım terminali söz konusu olduğunda, engelliler için altyapı tasarımına dikkat çekmek, çevreyi özel gereksinimli bireylere ve gruplara daha duyarlı hale getirmek ve tüm insanların toplu taşıma terminal binalarına erişebilmesini sağlamaktır. Soltani ve arkadaşları araştırma alanları olan Malezya'da engellilerle ilgili toplu taşımacılık bilinç düzeyinin hala diğer ülkelerin gerisinde olduğunu tespitinde bulunmuş, başarılı bir fiziksel çevre tasarımı oluşturabilmek için yerel otorite zemininin oluşturulmasının önemine değinerek, herkesin eşit erişilebilirlik elde edebilmesi için kamu tesislerinin tasarımında standart kurallar belirlemenin önemli bir rol oynadığı önermesinde bulunmuşlardır [8].

Kadir ve arkadaşları [5], Kamu binalarının erişilebilirliğine ilişkin kullanıcı memnuniyeti ve algısı üzerine yapmış oldukları çalışmaları kapsamında anket düzenlemiş, katılımcıların memnuniyet algılarını ölçmüşlerdir. Elde ettikleri sonuçlar arasından en çarpıcı olanı görme engelli katılımcılar tarafından, engelli erişim politikalarının tekerlekli sandalyeye bağlı kullanıcılar için daha fazla kural içermesi ancak duyusal engelliler için benzer kuralların ihmal edilmesidir. Yazarlar kamu tesislerinin sadece engelli insanlar için değil, çocuklar, bebek arabalı ebeveynler, yaşlılar ve hatta büyük kitap yığınlarına bakan kütüphane personelini de kapsayacak olan en geniş çerçeveden ele almanın öneminden bahsetmektedir. Kadir ve arkadaşlarının çalışma kapsamında yapılan anketlerin sonuçlarına göre; çalışan personele günlük rutin ve acil durumlarda özel gereksinimli bireylere nasıl yardım edeceğinin öğretilmesi, görme engelli katılımcılara acil çıkış yolları hakkında brifing verilmesi, işitme engelli bireylerin anlaşabilmesi için her kamu binasında işaret dilini konuşabilen bireyin bulunması ve tekerlekli sandalyeli bireyler için binada yer alan mekanların gerekli standartları sağlıyor olması gibi önermeleri bulunmaktadır [5].

Mimarlık okullarında, özel gereksinimli bireylerin fiziksel çevre içerisinde ve açık alanlardaki ihtiyaçlarına yönelik dersler sınırlı düzeyde (seçmeli ders olarak) verilmektedir. Evcil [3], Erişilebilirliğin farkındalığı üzerine yazmış olduğu makalesinde, 2011 yılında Beykent Üniversitesi'nde mimarlık eğitimi alan 46 öğrencisi ile erişilebilirliğe farkındalık yaratmak üzere Galata bölgesinde yer

alan açık alanların, erişilebilirlik ilkeleri doğrultusunda yeniden tasarlanmasına yönelik bir stüdyo gerçekleştirmiştir. Evcil, öğrencilerin farkındalığı olmadan başarı sağlanamayacağı ve bu farkındalığın sağlanabilmesi için mimarlık lisans programlarında tasarım müfredatında bazı değişiklikler yapılmasını önemine değinmektedir [4].

Ergenoğlu [1] Yıldız Teknik Üniversitesi'nde 'evrensel Tasarım' dersi kapsamında mimarlık öğrencilerinin farkındalığını arttırmanın yollarını aktardığı makalesinde dersin amacı, öğrenim çıktıları ve işleniş biçimine ek olarak derste yaşadığı deneyimlere de yer vermiştir. Dersin başında ve sonunda testler uygulayan Ergenoğlu, ön test sonuçları ile elde edilen erişilebilir tasarım bilincinin yetersizliğinin, bölüm müfredatındaki eksikliklerden kaynaklanabileceğinden behsetmiş fakat buna rağmen haftada 2 saat kadar kısa olan ders kapsamında edinilen bilgilerin, öğrencilerin farkındalık düzeylerinin önemli ölçüde artmasına neden olduğunu gözlemlemiştir. Ergenoğlu müfredatta bu doğrultuda düzenlemelere gidilmesinin önemini vurgulamıştır.

Mimarlık eğitiminde 'Erişilebilirlik/Herkes İçin Mimarlık' dersi yalnızca özel gereksinimli bireyler için değil aynı zamanda toplumda yaşayan her bireyin, kentin tüm olanaklarından faydalanmasını kolaylaştırıcı çözümlerin tartışıldığı bir derstir. Özel gereksinimli bireylerin hakları kanunlarla korunmaktadır. Bu çalışma kapsamında ülkemizde özel gereksinimli bireylerin kanunlar çerçevesinde var olan hakları tartışılmakta ve ülkemizde bu kanunların uygulanabilirliği var olan yapılar üzerinden değerlendirilmektedir. Özellikle engelliler için yapılı çevrenin erişilebilirlik ihtiyacı bilinci İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yükselmiştir [4]. Bu konudaki önemli gelişmelerden biri 1948 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen insan hakları bildirgesidir [9]. İkincisi ise 1993 yılında yine birleşmiş Milletler'in, engelliler için fırsatların eşitlenmesi konusundaki standart kuralların bulunduğu 48/96 ek kararını kabul etmesidir [1]. ABD 1961 yılında fiziksel engellilerin erişilebilirliği ile ilgili çıkarılan standart, erişilebilirlik çalışmaları için önemli bir adımdır. 1990 yılında ABD'de kabul edilen Engelli Amerikalılar Yasası 1992'de İngiltere'de aynı adla yürürlüğe giren Engellilerin Ayrımcılığı Yasası 1993'te İsveç'te çıkarılan Bazı Fonksiyonel Engelleri Olanlara Destek, Hizmet ve Yardım Yasaları da önemli diğer gelişmelerdir. Fransa ve Almanya 20.yy başında benzer yasaları kabul etmişlerdir. Birleşik Krallık'ta hükümet, erişimin önündeki fiziksel engellerin üstesinden gelmek için 2004 yılında Engellilik Ayrımcılığı Yasası'nın III. Bölümünü yayınlamıştır [6]. Ülkemizde ancak 2000'li yıllardan itibaren evrensel tasarım ilkeleri benimsenmiş ve uygulamaya başlanmıştır.

3. ÜLKEMİZDE YER ALAN YASAL DÜZENLEMELER (LEGAL ARRANGEMENTS IN OUR COUNTRY)

Ülkemizde özel gereksinimli bireyler için ilk yasal düzenleme 1997 yılında yürürlüğe giren 3194 sayılı imar Kanunu ile gerçekleşmiştir. Ek madde 1'e göre [3]; (6.6.1997 tarih, 23011 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmış olan 572 sayılı KHK) [10]. Fiziksel çevrenin özürlüler için ulaşılabilir ve yaşanılabilir kılınması için, imar planları ile kentsel, sosyal, teknik altyapı alanlarında ve yapılarda, Türk Standartları Enstitüsü'nün ilgili standardına uyulması zorunludur, şeklinde yer almaktadır. 1999 yılında 572 sayılı kanun hükmünde kararname ile İmar Yasası'nda yapılan değişikliklerle yeni yönetmelik ve düzenlemeler getirilmiştir. Bu yönetmelikler sayesinde özel gereksinimli bireylerin ikamet edeceği binalarla ilgili düzenlemeler yapılmış, engelli ve yaşlılar için sokak, cadde, meydan,

yol ve şehir içi toplu taşıma sistemlerinin erişilebilirliğinin TSE'nin standartları doğrultusunda oluşturulması amaçlanmıştır. 1/7/2005 tarihinde 5378 no'lu kanun numarası ile yürürlüğe giren Engelliler Hakkında Kanun'un 1. Bölüm 4/B Maddesi'ne göre engelli hakları (Ek:6/2/2014-6518/66 md.) [11 ve 4]. Engellilerin toplumdan tecrit edilmeleri ve ayrı tutulmaları önlenir. Engellilerin diğer bireylerle eşit koşullarda bağımsız olarak toplum içinde yaşamaları esas olup, özel bir yaşama düzenine zorlanamazlar. Engellilerin topluma dâhil olmaları ve toplum içinde yaşamaları amacıyla bireysel destek hizmetleri de dâhil olmak üzere ihtiyaç duydukları toplum temelli destek hizmetlerine erişimleri sağlanır, şeklinde yer almaktadır.

2. Bölüm Erişilebilirlik 7. Maddesi'ne göre ise (Değişik:6/2/2014-6518/69 md.); Yapılı çevrede engellilerin erişebilirliğinin sağlanması için planlama, tasarım, inşaat, imalat, ruhsatlandırma ve denetleme süreçlerinde erişilebilirlik standartlarına uygunluk sağlanır. Özel ve kamu toplu taşıma sistemleri ile sürücü koltuğu hariç dokuz veya daha fazla koltuğu bulunan özel ve kamu toplu taşıma araçlarının engellilerin erişebilirliğine uygun olması zorunludur. Bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin engelliler için erişilebilir olması sağlanır. Bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin engelliler için erişilebilir olması sağlanır, ifadesi ile inşaat sürecinden, yalnızca standartlara uygunluğu sağlanması şeklinde bahsedilmiş, standartlar hakkında ya da kanuna uyulmaması durumunda uygulanacak olan cezai yükümlülükler hakkında bilgi verilmemiştir.

2005 yılında yürürlüğe giren Engelliler Hakkında Kanun'da da görüldüğü üzere, yapılı çevre için tanımlamalar, zorunluluklar ya da yaptırımlardan çok, engellilik ile ilgili tanımlar ve bazı hizmetler yer almakta, herhangi bir yaptırımdan bahsedilmemektedir. 23/06/2007'de yürürlüğe giren İmar Yönetmeliği'nde engelli bireyler ile ilgili bilgi yalnızca bir yerde, ölçülendirmeler ile kısıtlı olmak üzere geçmektedir [2 ve 12]. Yapılarda bulunması gereken piyesler ve ölçüleri Madde 8'e göre; (8.01.3.) Resmi ve umumi binalarda ihtiyaca göre her katta bay ve bayan ayrı ayrı olmak ve bunlardan en az %50'si kadarı alaturka olarak tertiplenmek şartıyla wc ve lavabo yeri bırakılması zorunludur. Ayrıca, her katta bedensel engelliler için kolayca ulaşılabilecek şekilde en az (1.50x1.50 m). ebadında wc ve lavabo yeri bırakılacaktır. Bu WC mahallinin kapısı eşiksiz ve dışa açılacak şekilde yapılacak ve kapı kanadı genişliği en az 0.95m. olacaktır, ifadesi ile ilk defa ölçülerle ilişkili kısıtların yer aldığı görülmektedir.

03/07/2017 tarihli 30113 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği'nde [13 ve 5] engelliler ile ilgili 17 ayrı yerde ölçüler, standartlar ve zorunluluklar ifadeleri yer almaktadır. Özel gereksinimli bireyler ile ilgili hakların önceki yönetmeliklere göre daha ayrıntılı tanımlandığı, aynı zamanda özel gereksinimli bireylerin haklarının korunduğu ve inşai standartların belirlendiği bu sayılı yönetmelikte görülmektedir. 'Genel ilkeler' madde 22'de, 'Bahçe tesviyelerine ilişkin esaslar' madde 6'da, 'Bahçe mesafeleri' madde 23'te, 'Yapı Piyesleri ve Ölçüleri' madde 29'da 5 ayrı alt başlıkta, 'Merdivenler' madde 31'de, 'Kapı ve Pencereler' bölümünde, 'Tuvaletler' bölümü madde 48'de 2 ayrı alt başlıkta, 'Bodrumlar' madde 51'de ve 'Mimari Estetik Komisyonları' madde 66'da ayrıntılı tanımlarla yer almakta, gerekli standartlar ve bu standartlara uygun düzenlemelerin yapılmasının zorunluluğu ilgili maddeler içerisinde belirtilmiştir. Aynı zamanda aynı yönetmelikte 'Yapılaşmada İdarenin Yükümlülüğü' başlığı altında madde 26'da da her türlü altyapının yapımı ve kullanımı ile bakım ve onarımı sırasında

yaya sirkülasyonunun engellenmemesi, engellilerin erişiminin, can ve mal güvenliğinin sağlanmasının zorunlu olduğu belirtilmiştir. 20/05/2018 tarihinde 30426 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan İstanbul İmar Yönetmeliği'nde [6 ve 14] engelli kelimesinin 18 ayrı yerde geçtiği görülmektedir. 'Genel İlkeler' madde 22'de, genel anlamıyla mimari öğelerin (sahanlık, rampa, asansör, koridor vb.) yönetmelikle belirlenen ölçülerden az olmaması ve erişilebilirlik standartlarına uygun olarak düzenlenmesi gerekliliği ve idarenin yapılı çevrede gerekli önlemlerin alınmasında yetkili olduğu belirtilmektedir. Gerekli standartlar ve bu standartlara uygun düzenlemelerin yapılmasının zorunluluğu 'Bahçe Tesviyelerine İlişkin Esaslar' madde 14'te, 'Bodrumlar' madde 2'de, 'Bahçe Mesafeleri' madde 23'te, 'Yapı Piyesleri ve Ölçüleri' madde 31'de 3 ayrı alt başlıkta, 'Bina Giriş ve Rampaları' bölümünde 3 ayrı alt başlıkta, 'Merdivenler' bölümünde, 'Kapı ve Pencereler' bölümünde, 'Tuvaletler' bölümü madde 52'de 2 ayrı alt başlıkta ve 'Mimari Estetik Komisyonları' madde 69'da belirtilmiştir. Aynı zamanda aynı yönetmelikte 'Yapılaşmada İdarenin Yükümlülüğü' başlığı altında Madde 26'da da her türlü altyapının yapımı ve kullanımı ile bakım ve onarımı sırasında yaya sirkülasyonunun engellenmemesi, engellilerin erişiminin, can ve mal güvenliğinin sağlanmasının zorunlu olduğu 2017'de olduğu gibi 2018 yönetmeliğinde de yer almaktadır.

Çıkarılan yönetmelikler ile tasarım sürecinde özel gereksinimli bireylerin can ve mal güvenlikleri başta olmak üzere hakları koruma altına alınmakta, düzenlemeler ile belirtilen standartlar tasarımda kilit rol oynamakta ve tasarımcıda bu doğrultuda farkındalık yaratmaktadır. Mimarlık mesleği disiplininden bakıldığında, ülkemizde 2017 yılında ve sonrasında yürürlüğe giren yönetmelikler ile yapıların tasarımlarında ulaşılabilir ve erişilebilirliğe verilen önem ve özel gereksinimli bireylerin haklarının, kanunen garanti altına alınması, bazı standart ve düzenlemelerin getirilmesi yolu ile gerçekleşmiştir. Ancak erişilebilirlik standartları, kendi içerisinde ayrıştırıcı rol da oynayabilen bazı kodlar içermektedir. Erişilebilirliği sadece engelli bireylerin binaya ya da mekâna erişilebilirliği için yapılacak bir giriş tasarımına indirgeyen yaklaşımlar, toplum içindeki özel gereksinimli bireyleri diğerlerinden ayırarak yalnızlaştırmaktadır.

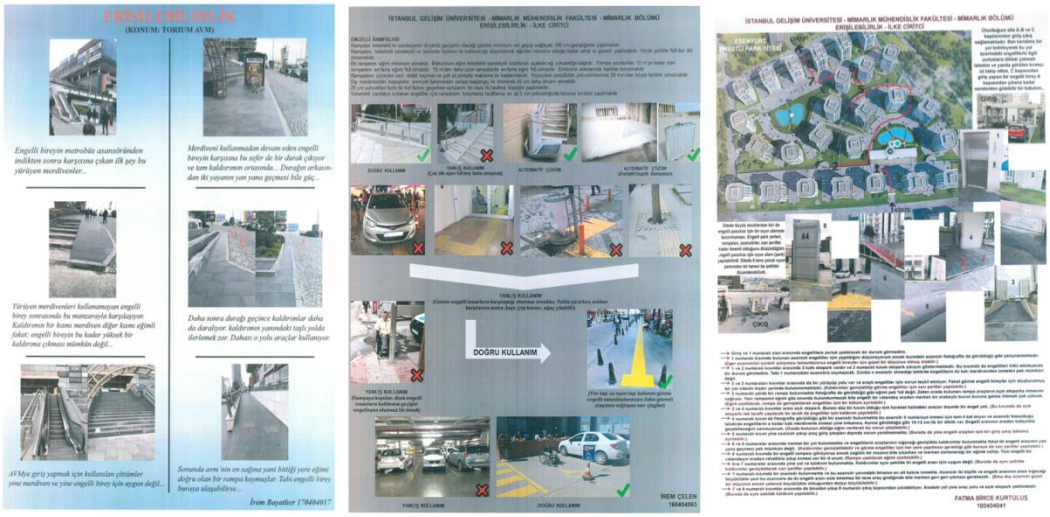
Ülkemizin hiçbir yasal aracında (kanun, kanun hükmünde kararname, yönetmelik, zorunlu standartlar vb.) herkes için tasarım ifadesi yer almamıştır. Onun yerine fiziksel çevredeki engeller, özürlüler/engelliler ve erişilebilirlikten söz edilmektedir [4]. Günümüzde gelişmiş ülkelerde konunun ele alınışı, herkes için tasarım düzeyindedir. Günümüzde gelişmiş ülkelerde ve yazılı literatürde, 'engelli' kelimesi yerine 'özel gereksinimli bireyler'söz gurubu kullanılmakta, tasarım standartlarında özel gereksinimli bireyler ve özel gereksinimi olmayan bireyler için standart ölçülerin kesişim noktaları ele alınarak herhangi bir grup ayrışmadan, ötekileşmeden bir arada kullanılan yapı öğeleri, elemanları ya da mekanlar üretilmektedir. Araştırmalar özel gereksinimli bireylerin doğdukları andan itibaren karşılaştıkları sorunlar neticesinde psikolojik olarak daha kolay ve hızlı yalnızlık duygusuna kapıldıklarını göstermektedir. Bu duygunun hissedilmesinin önüne geçmek için bazen standart uygulamayı yapmak yeterli kalamamaktadır. Gelişmiş ülkelerde bu sorunun farkındalığı ile standartları özel gereksinimli bireylere göre düzenlemek yerine bir üst düzeye geçildiğini ve herkes için tasarım ilkeleri olan 'her bireye tasarım' standartlarının araştırıldığı ve uygulamada yer bulduğu görülmektedir.

4. DENEYSEL ÇALIŞMA (EXPERIMENTAL WORK)

Çalışmanın amacı mimarlık eğitiminde erişilebilirlik için söz konusu olan ölçüler ve standartların yanında, özel gereksinimli bireylerin de içerisinde bulunduğu kentte yaşayan her bireyin ihtiyaçları ele alınarak, tasarım sürecine dahil edilmesinin öneminin öğrencilere kazandırılmasıdır. Mimari standartların anlatıldığı ders içeriklerine ilave olarak öğrencilere, bu süreci deneyimlemeleri çalışmaları verilmiştir. Ders kapsamında iki farklı alan çalışması yapılmış, yaşadıkları deneyimleri kayıt altına alarak sınıfta paylaşmaları ve sorun olarak tespit ettikleri durumların çözümüne yönelik bireysel ve toplumsal olarak önerilerde bulunmaları istenmiştir. Araştırma erişilebilirlik temel ilkeleri ışığında, yapılı alanda dokunsal bant varlığı, rampa varlığı (kesintisiz yol), duyusal engelliler için özel tasarlanan yönlendirmeler, atm, asansör, üst geçit gibi birimlerin standart erişilebilirlik ilkelerine uygunluğu, tabelaların boyutları, yükseklikleri, araç park alanları, kapı boyutları, kamuya açık tuvalet birimlerinin standartlara uygunluğu, merdivenlerin korkuluklarının ve küpeştelerinin standartlara uygunluğu, kapı kolları, eşikler, döşemeler, kent mobilyaları yerleşimi ve boyutları bağlamında ele alınmıştır. Yerinde gözlem ile yapılan tespitler öğrenciler tarafından çeşitli yöntemlerle kaydedilerek derste sözlü ve görsel olarak sunulmuş, çözüm önerileri sınıfta tartışılmıştır.

5. BULGULAR VE TARTIŞMA (FINDINGS AND DISCUSSION)

'Herkes için' veya 'kapsayıcı' tasarım, bireyin temel hakkı ve demokratik bir uygulamadır [2]. Öncelikle öğrencilere Erişilebilirlik dersi kapsamında kenti yalnızca fiziksel olarak sağlıklı insanlarının yaşadığı bir yer olarak tanımlamanın eksik olduğu, 'herkes' (fiziksel olarak sağlıklı ve özel gereksinimli bireyler; yaşlı, çocuk, hamile, sakat) için erişilebilir olmasının önemi ve bunun için kamuya açık alanlarda, kamu yapılarında, cadde ve sokaklarda, genel olarak kentin tüm bileşenlerinde gerekli standartların uygulanmasının gerekliliği, mimari açıdan standart ölçüler ve görseller üzerinden anlatılmıştır. Öğrencilerin, mimarlık eğitiminin doğası ve süreci gereği, proje derslerinde öncelikle yaptıkları çevre değerlendirmesi, analiz ve sentez çalışmaları ayrıca potansiyelleri keşfetmenin yanında mevcut durumun sorunlarının açığa çıkarılması çalışmaları, erişilebilirlik dersi kapsamında yapmaları istenen analiz çalışmalarında pozitif bir farkındalık yaratmıştır. İlk ödev kapsamında öğrencilerin, yakın çevrelerindeki kamu yapılarını ya da kamuya açık alanları en az üç örnek üzerinden değerlendirmeleri ve standartlara uymayan tasarımları tespit etmeleri, sonrasında ise analizleri ve deneyimledikleri süreçleri anlatan görselleri (poster ya da video sunumu) sınıfta sunmaları istenmiştir. Yapılan tespitler sınıfta tartışılarak öneriler getirilmiş, mimarlık mesleğinin etik sorumluluğuna dikkat çekilmiştir.

Resim 1. Birinci çalışmaya ait posterler (İrem Bayatlıer, İrem Çelen, Fatma Birce Kurtuluş)
(Figure 1. Posters of the first study)

Çalışma kapsamında incelenen bölgeler arasında Avcılar ilçesinde yer alan sokaklar, kaldırımlar ve üst geçitler, yurt yapısı, ilkokul, oyun ve park alanları, Esenyurt'ta yer alan bir kapalı konut sitesi bulunmaktadır. Genel olarak özel gereksinimli bireylerin, kamusal yapılara erişebilmek için, insanlardan yardım almaya ihtiyaç duyulduğu tespit edilmiştir. Kaldırımların ortalarında yer alan duraklar, rampa bağlantısı bulunmayan kaldırımlar, eğimleri itibari ile yardım almadan çıkılamayacak kadar dik konumlandırılmış rampalar, yalnızca merdivenlerle bağlanan farklı kotlar ve yarıda kesilmiş ya da uyarı olarak döşenmesi gereken yerlere döşenmemiş eksik dokunsal bantlar (Resim 1) yapıların kendilerine erişebilmek için 'herkes için tasarım' kavramının önünde en büyük engel olarak durmaktadır.

Resim 2. Birinci çalışmaya ait posterler (İrem Kocabaş, Serhat Coşkun, Halil Gür)
(Figure 2. Posters of the first study)

Yapılan çalışmalar arasında incelenen okul yapılarında görülmektedir ki, birden fazla bulunabilen girişler arasında mutlaka en az bir tanesinin rampalı çözülmesi olumlu bir tespit olarak kaydedilmiştir. Yürüme konusunda yardım almadan yapıya erişim mümkünken, görme engelli bireyler için aynı hassasiyetle erişim hakkı düşünülmemesi, yapının içerisinde ve dışarısında yönlendirici

bantların tasarım sürecine dahil edilmemesi olumsuz olarak kaydedilmiştir (Resim 2). Bazı örneklerde ise, kent içerisinde kesintisiz yaya ulaşımının sürdürülebildiği kaldırımların tasarım sürecinde dokunsal bantların eklenmiş olmasına rağmen, esnafın dikkatsizce ürünleri üzerine bırakabildiği ya da sürücülerin park ederken kaldırımda bantların üzerine kadar araçlarını park etmeleri yüzünden özel gereksinimli bireylerin kullanımlarının kesintiye uğraması söz konusu olabilmektedir (Resim 2).

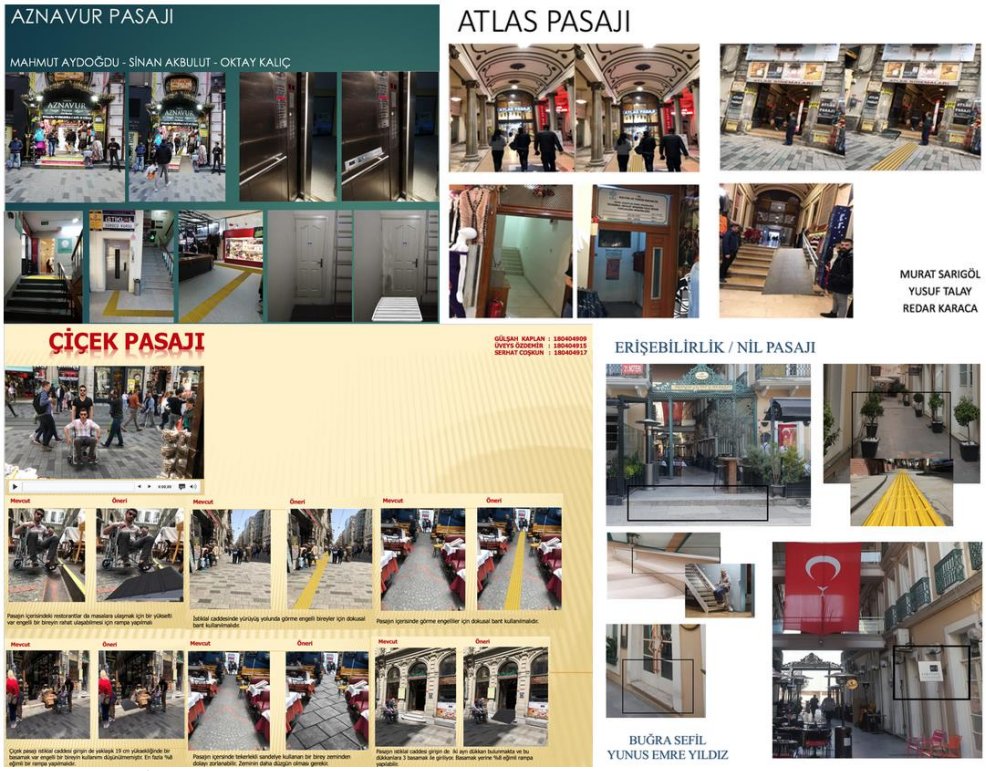
Resim 3. Birinci çalışmaya ait posterler (Redar Karaca, Sinan Ayhan, Veysel Can Demir, Murat Sarıgöl, Mahmut Aydoğdu, Gülşah Kaplan)
(Figure 3. Posters of the first study)

Çocuklar ya da yaşlılar için tasarlanmış oyun veya dinlenme parklarında da standartlara uyulmadığı, park alanlarına girişlerin yalnızca fiziksel olarak herhangi bir rahatsızlığı olmayan vatandaşların rahatça kullanabilmesine uygun olarak tasarlandığı tespit edilmiştir. Bir grup içerisinde fiziksel olarak sağlıklı ve özel gereksinimli bireyler bir arada bulunabilmektedir. Bir masa etrafında toplanan bir grup için, tekerlekli sandalyeli bireyin, aracı ile birlikte masaya yanaşmasına olanak sağlayan tasarımlar da kentin parklarında kullanılabilmektedir (Resim 3). Bu olumlu bir tespittir. Herkes için tasarım kapsamında en doğru tasarım, bir grup içerisinde bulunan bireyleri ayrıştırmadan birlikte hareket etmelerini sağlamaktır. Yapılmakta olan bir eylem için, grup içerisindeki bazı bireylerin bir süreliğine de olsa gruptan koparıp, farklı yollara yöneltmek ve eylemin devamı için o yolun tek yol olarak sunulması, birey üzerinde olumsuz psikolojik etki bırakabilmektedir. Bu nedenle tercih hakkı tanınacak tasarımlar yapmaya gayret gösterilmelidir. Aynı özverili tasarım yaklaşımı kent içerisinde yer alan bankalara ait atm. tasarımlarında görülmemektedir. Merkezi konumda yer alan atm'lerin en azından bir tanesinin özel gereksinimli bireylerin erişebilmesi açısından uygun standartlarda yapılması gerekmektedir (Resim 3).

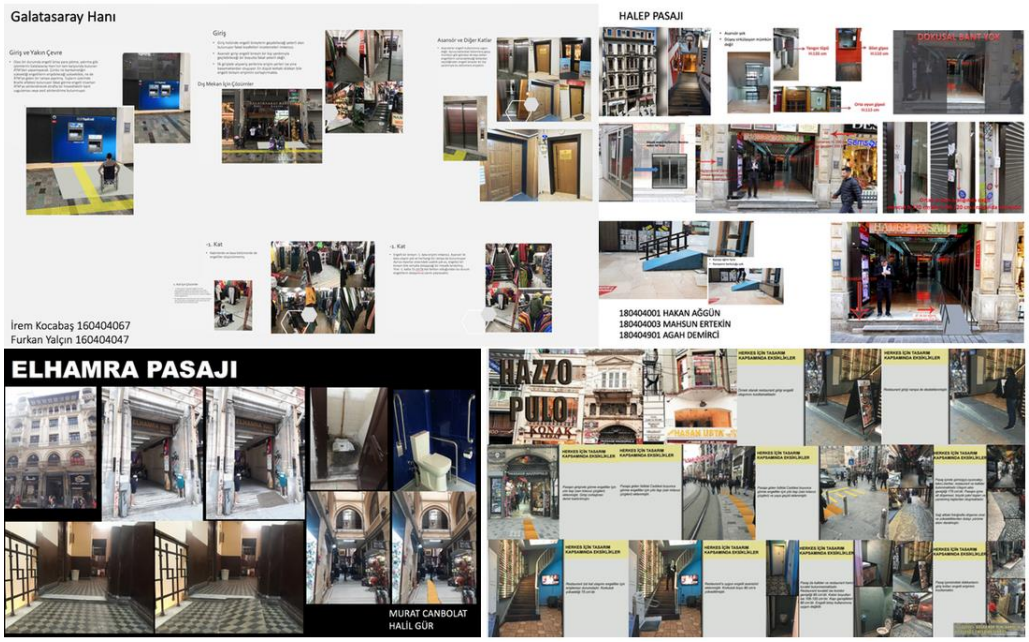
Birinci uygulamadan edindikleri deneyim ile ikinci bir ödev/uygulama olarak öğrencilerden, İstanbul'un turistik yerlerinden Beyoğlu'nda bulunan İstiklal Caddesi'nde aynı çalışmayı yapmaları istenmiştir. İstiklal Caddesi 19. yüzyıl pasajları ve tarihi yapıları ile ünlü turistik bir caddedir. İlk ödevlerinde günümüze yakın tarihlerde yapımları tamamlanmış olan yapılı çevredeki örnekleri araştıran öğrencilerden, bu defa yaklaşık yüzyıl önce yapımı tamamlanmış tarihi eserlerdeki işlev değişiklikleri ve bulunduğu konum ve yapı kısıtları ile günümüzde varlıklarını sürdüren yapılı çevrenin değerlendirilmesi istenmiştir. Her öğrencinin ayrı bir pasaja ve turistik mekâna tekerlekli sandalye ya da baston, bebek arabası gibi özel gereksinimi karşılayacak yardımcı elemanlarla girmeye çalışması,

mekân içerlerinde hareket kabiliyetlerini deneyimlemeleri ve bu mekânlarla etkileşimlerini de video ya da fotoğraflayarak kayda almaları, çalışmadan istenenler arasında yer almaktadır.

Çalışılan pasajlar ve geçitler arasında Atlas Pasajı, Aznavur Pasajı, Çiçek Pasajı, Elhamra Pasajı, Galatasaray Hanı, Halep Pasajı, Hazzopulo Pasajı, Nil Pasajı, Suriye Pasajı ve Tünel Geçidi bulunmaktadır. Tüm pasajlar erişilebilirlik başlığı altında incelendiğinde, ortak bazı engeller tespit edilmiştir. Bunlardan ilki İstiklal Caddesi'nde dokunsal bantların eksikliği ve pasaj girişlerinde görme engelliler için bir yönlendirici bulunmamasıdır. Bir diğer önemli engel ise pasajların girişinde yüksek kotta yer alan eşiklerdir. Kot farklarının basamakla çözülmesi ve alternatif bir girişin kurgulanmaması tekerlekli araçlar veya çocuk arabalarıyla gelen ziyaretçilerin tek başlarına pasajlara girişlerine olanak tanımamaktadır. Asansörlerin tuş takımlarının erişilebilirlik standartlarına uygun olarak konumlandırılmaması katlar arasında asansör kullanımında da tekerlekli araçlı ziyaretçilerin yardım almasına neden olmaktadır (Resim 4).

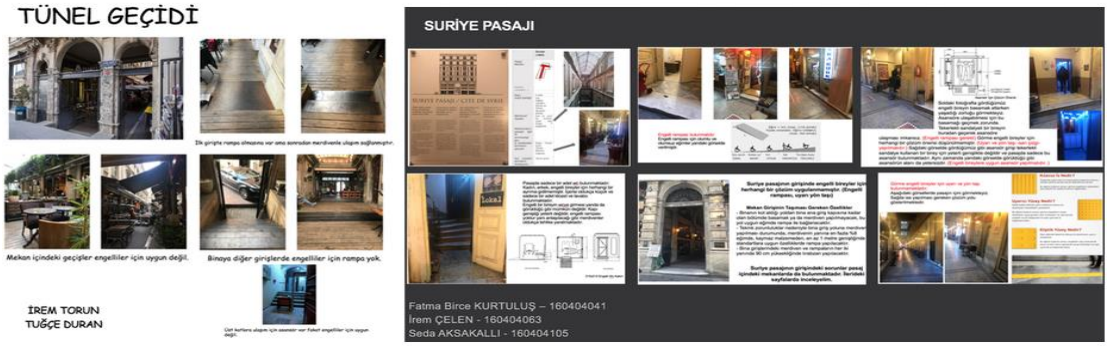

Resim 4. İkinci çalışmaya ait posterler (Mahmut Aydoğdu, Sinan Akbulut, Oktay Kılıç, Murat Sarıgöl, Yusuf Talay, Redar Karaca, Gülşah Kaplan, Üveys Özdemir, Serhat Coşkun, Buğra Sefil, Yunus Emre Yıldız)
(Figure 4. Posters of the second study)

Resim 5. İkinci çalışmaya ait posterler (İrem Kocabaş, Furkan Yalçın, Hakan Ağgün, Mahsun Ertekin, Agah Demirci, Murat Canbolat, Halil Gür, Büşra Nur Pehlivanoğlu, Enes Aykut Yapıcı)
(Figure 5. Posters of the second study)

Bazı pasajlar, içerisinde yer alan mağazalarının sıkışık düzeninden kaynaklanan engeller yüzünden, özel gereksinime ihtiyaç duymayan bireyler için dahi erişilebilir olmaktan uzaklaşmıştır. Genel olarak pasaj içerisinde yer alan dükkanların ve ofislerin kapılarının erişilebilirlik standartlarına uygun olmadığı, güç isteyen parmak hareketi ile açıldığı tespit edilmiştir (Resim 5). Asansörün bulunmadığı pasajlar için merdivenin tek düşey sirkülasyon eleman olması, bu pasajları erişilebilir olmaktan çıkarmıştır. Hayatta kalma sürecinde günümüze kadar ulaşmayı başarmış pasajların kimi kapsamlı, kimi basit onarımlar geçirmişlerdir. Pasaj içerisinde yer alan, çoğu işlev değişikliğine uğrayan dükkanlar ve ofisler de aynı şekilde restore edilmiş ve yeni kazandırılan işlevleri gereği bazı eklemeler yapılması durumu söz konusu olmuştur. Bu süreçte Tünel geçidi girişine eklemlenen uygun eğimde rampalar olduğu gibi (Resim 6), tuvalet hacimleri gibi dar, sıkışık ve uygun olmayan ölçülerde mahaller de pasajların içerisine eklenmiştir (Resim 5). Erişilebilirlik kapsamında incelenen pasajların benzer ortak problemler olduğu tespit edilmiştir. Ders kapsamında video ile pasajlara girmeye ve içerisindeki mağazaları gezmeye çalışan öğrenciler bu deneyimlerinden ve derste görmüş oldukları standart çözümlerden yola çıkarak bazı çözüm önerileri önermişlerdir.

Resim 6. İkinci çalışmaya ait posterler (İrem Torun, Tuğçe Duran, Fatma Birce Kurtuluş, İrem Çelen, Seda Aksakallı)
(Figure 6. Posters of the second study)

6. SONUÇ VE ÖNERİLER (CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS)

Tek bir doğrusu olmayan ve teknolojik gelişmelerle her yıl daha insancıl ve daha etkili tasarımların tartışılabilir, uygulanabilir olduğu erişilebilirlik konusunda, ülkemizde her değişen yönetmelikte 'engelli' kelimesinin artması ve buna bağlı olarak standartların iyileştirilmesi yeterli kalmamaktadır. Ayrıca yönetmeliklerle zorunlu kılınan ölçülerin denetiminin yeterince titizlikle yapılmıyor olması ve yaptırımların takip edilmiyor olması da düşündürücü olduğu kadar üzücüdür. Bu farkındalıkla İstanbul Gelişim Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde açılan Erişilebilirlik seçmeli dersi kapsamında özellikle 2 öğrenim çıktısını hedeflenmiştir. Bu hedeflerin ilki öğrencilerin erişilebilirliğe dair gerekli mimari standartları, bunun yanında fiziksel, mekânsal ve sosyal etkilerini öğrenmeleridir. İkincisi ise bu bilgiyi yapılı çevrede deneyimleyerek öğrenmeleri ve tespit ettikleri problemlere yönelik çözüm önerileri getirmeleridir. Ayrıca ek olarak öğrencilerin yakın çevrelerinde yaşadıkları deneyimleri ve yaptıkları tespitleri, ilgili birimlerle iletişime geçerek interaktif katılımları da sağlanmıştır.

Tablo 1. Açık alanlarda tespit edilen veriler
(Table 1. The datas established from open spaces)

Mekanlar/ Alanlar	Olumsuz					Olumlu
Kaldırımlar	Ortada Yer Alan Duraklar, Ağaçlar	Rampa Eksikliği	Dik Rampalar	Park Edilen Araçlar, Bırakılan Ürünler	Dokusal Bant Eksikliği	Dokusal Bant Bulunması
Okul Yapıları	Dokusal Bant Eksikliği	Asansör Tuş Takımı Yeri	Yönlendirme Levhaları			Rampalı Giriş
Trafik Işıkları-Yaya Geçitleri-Üst Geçitler	Merdivene Alternatif Olarak Asansör Eksikliği	Merdiven Küpeşteleri ve Korkulukları	Üst Geçit Döşeme Malzemesi	Yönlendirici Levha Eksikliği	Dokusal Bant Eksikliği	Karşıya Geçişlerde Sesli Uyarı
Park	Oturma Gruplarında Çeşitlenmelerin Olmaması	Rampa Eksikliği	Döşeme Olarak Kullanılan Boşluklu Taş			Masalarda Tekerlekli Sandalye Yeri Olması
Hareketli Mobilyalar	Atmlerin Erişilebilirliği					
Pasajlar	Asansör Eksikliği	Rampa Eksikliği	Asansörlerde Tuş Takımı Yerleri	Yönlendirici Levha Eksikliği	Dokusal Bant Eksikliği	
	Dar Kodirolar	Döşemelerde Boşluklu Taş	Kapı Kolları	Var Olan Asansörün Boyutları	Tuvalet-lerin Boyutları	

Ders kapsamında verilen uygulama çalışmalarından ilki yaşadıkları çevreyi analiz etmeleri ve 'Herkes İçin Tasarım' ilkelerine ve yönetmeliklerde belirtilen standartlara uygunluğunun tespitidir. En sık karşılaşılan problemler arasında (Tablo 1);

- Kesintiye uğrayan dokunsal bantlar
- Rampaların dik tasarlanması ve eğiminin fazla olması dolayısıyla yardım almadan kullanılamıyor olması
- Park girişlerinin ve mekânsal eşiklerin basamak şeklinde tasarlanması
- Kaldırımların sürekliliğinin rampalar ile sağlanamaması
- Kaldırımlara yapılan araç parkları
- Üst geçitlerin bazılarında merdivene alternatif düşey sirkülasyonun tasarlanmamış olması
- Parklarda yer alan oturma birimlerinin kapsayıcı bir tasarıma sahip olmaması yer almaktadır.
- Atm. lerin erişilebilir standartlarda alternatiflerinin yer alması

Öğrencilerin, tespitler ve sunumlarının ardından ilgili idarelerle bu tespitlerin paylaşılması istenmiştir. İlgili idarelere, dersi alan 38 öğrencinin 27'si tarafından, e-posta yoluyla bilgilendirme yapılmış, ancak 3 öğrenciye geri dönüş sağlandığı görülmüştür. 3 öğrencinin yapmış olduğu bilgilendirmelere cevaben, öğrencinin yaşadığı kapalı sitenin yönetimi, bir başka öğrencinin yaşamakta olduğu apartmanının bağlı bulunduğu Belediye Başkanlığı ve diğer bir öğrencinin kaldığı kız öğrenci yurdunun bağlı bulunduğu İstanbul Kredi ve Yurtlar İl Müdürlüğü eksikleri not almış ve bu konuda araştırmada bulunacakları bilgisi ve katkılarından dolayı teşekkürleri, öğrencilere resmi yollarla paylaşılmıştır. Erişilebilirlik konusunda öğrencilerin farkındalıklarının artmasına ek olarak farkındalık yaratabilecekleri fikri ile birlikte, idari birimlerden gelen geri bildirimlerin, öğrenciler üzerinde kent yönetimine katkıları yönünde olumlu motivasyon yarattığı gözlemlenmiştir.

İkinci çalışmaları ise İstanbul'un en turistik yerlerinden biri olan İstiklal Caddesi'ne açılan Pasajların erişilebilirlik yönünden incelenmesi ve değerlendirilmesidir. Bu konuda da gruplar halinde çalışan 24 öğrenci yaptıkları araştırmalar neticesinde tespitlerde bulunmuş ve bu sorunların çözümü yolunda önerilerde bulunmuşlardır. Süreci deneyimleyen öğrenciler genel olarak 19. yüzyıl yapıları olan pasajlara erişimin yardım almadan mümkün olmadığı tespitinde bulunmuşlardır. Tespit edilen sorunlu alanlara öğrencilerle derste yeni tasarımlar geliştirilerek gerçek veriler üzerinden tasarım öneriler getirilmiştir. Genel olarak yapılan tespitlere getirilen öneriler arasında;

- Pasaj girişlerine uygun eğimde rampa yapılması
- Pasaj içlerine dokunsal bant eklenmesi
- Asansörlerin iç kabinlerinin tekerlekli araçların boyuna göre revize edilmesi
- Dükkân girişlerindeki eşiklerin düzenlenmesi
- Tuvaletlerin gerekli boyutlarda donanımlarda yeniden tasarlanması
- Kapı yüksekliklerinin ve sarkan tabelaların uygun boyutlara getirilmesi
- Merdivenlerin küpeştelerine çağdaş sistemlerle açılır kapanır tekerlekli araç asansörleri eklenmesi

- Asansörlerin tuş takımlarının erişilebilirliğe uygun ölçülerde yerleştirilmesi
- Döşemelerin tekerlekli araç ile ziyaret eden ya da baston kullanan bireyler için zorlayıcı olmayacak bir malzemeden döşenmesi
- Ofis kapı kollarının parmak hareketi ile güç gerektirmeyecek şekilde kullanılması yer almaktadır.

Sunumlarla önerilerini sergileyen öğrenciler yaşadıkları çevreye eleştirel bir gözle bakmakla kalmayıp çözüm önerilerini ilgili Belediye ile paylaşarak farkındalıklarını ve bu konuda bilinçli olduklarını göstermişlerdir. 2. ve 3. Sınıf öğrencilerinin seçimine açık olan 'Erişilebilirlik' dersinde öğrenciler öğrendiklerini gerçek hayatta deneyimleme ve vatandaş olarak bu sürecinin içerisinde bulunabileceklerinin farkına varmışlardır. Bu çalışmalar neticesinde öğrenciler, erişilebilirlikte eğitim-geri bildirim ve aktif öğrenme sürecini deneyimleme fırsatı bulmuşlardır. Ülkemizde özel gereksinimli bireylerin ihtiyaçları ve sorunlarına, bugünün öğrencileri olan geleceğin mimarları tarafından, yalnızca somut olanı değerlendirerek değil, psikolojik açıdan da ele alınıp daha üst bir bilinç ile yaklaşılmalı, yerel yönetimler de konuya, araştırmaları, yaptırımları ve denetimlerini daha sıkı tutarak katkıda bulunmalıdır. Engel bireylerde değil, kentlerin kendisindedir. Mimarlık eğitiminde bu değerlerin öğretilmesi ve 'Herkes İçin Tasarım'ın öneminin anlatılması, geleceğin kapsayıcı şehirlerinin yaratılmasında önemli rol oynamaktadır.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

[1] Ergenoğlu, A.S., (2013). Accessibility Awareness Among Architecture Students: Design Thinking Evaluations in Yıldız Technical University. 2nd Cyprus International Conference on Educational Research, (CY-ICER 2013). Procedia-Social and Behaviour Sciences. 89(2013):312-317.

[2] Ergenoğlu, A.S., (2013). Mimarlıkta Kapsayıcılık: Herkes için Tasarım. Yayın No:YTÜ.MF.DK-2013.0874, Yıldız Teknik Üniversitesi Basım-Yayın Merkezi, İstanbul.

[3] Evcil, A.N., (2012). Raising Awareness about Accessibility. Social and Behavioral Sciences. 47(2012):490-494.

[4] Evcil, A.N., (2014). Herkes İçin Tasarım, Evrensel Tasarım. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

[5] Kadir, S.A. and Jamaludin M., (2012). 'Users' Satisfaction and Perception on Accessibility of Public Buildings in Putrajaya: Access Audit Study. AcE-Bc 2012 Bangkok, Asean Conference on Environment- Behaviour Studies. Bangkok, Thailand, 16-18 July 2012, Procedia-Social and Behavioral Sciences 50(2012):429-441.

[6] Newton, R., Ormerod, M., Lewis, A., and Leho, E., (2002). Moving From Theory to Practise in Inclusive Design, CNR ITC and CIB WG84, International Meeting, Rome.

[7] Perez-Delhoyo, R., and ark., (2017). Improving Urban Accessibility; a Methodology for Urban Dynamics Analysis in Smart, Sustainable and Inclusive Cities. Urban Regeneration and Sustainability, s.1-12, WIT Press Southampton, UK, ISBN:978-1-78466-239-4.

[8] Soltani, S.H.K, Sham, M., Awang, M., and Yaman, R., (2011). Accessibility for Disabled in Public Transportation Terminal. Asia Pacific International Conference on Environment-Behaviour Studies. Salamis Bay Conti Resort Hotel, Famagusta, North Cyprus, 7-9 December 2011, Procedis- Social and Behavioral Sciences. 35(2012):89-96.

[9] https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/01/EngelliBireylerOnundekiFirsatlarinEsitlenmesiDairStandartlar.pdf
[10] 572 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (1997). Ocak 2020 tarihinde https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23011_1.pdf adresinden erişildi.
[11] 5378 no'lu Engelliler Hakkında Kanun (2005). Ocak 2020 tarihinde https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf adresinden erişildi.
[12] İmar yönetmeliği (2007). Ocak 2020 tarihinde http://www.imo.org.tr/resimler/dosya_ekler/368525778bbcf57_ek.pdf adresinden erişildi.
[13] Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği (2017). Ocak 2020 tarihinde https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/07/20170703-8.htm adresindne erişildi.
[14] İstanbul İmar Yönetmeliği (2018). Ocak 2020 tarihinde https://www.ibb.istanbul/Uploads/2018/5/20.05.2018-istanbul-imar-Yonetmeligi.pdf adresinden erişildi.